

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА КОММЕРЦИЯЛЫК ЭМЕС УЮМДАРДЫН САЛЫК
САЛЫНУУСУ
НАЛОГООБЛОЖЕНИЕ НЕКОММЕРЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ В КЫРГЫЗСКОЙ
РЕСПУБЛИКЕ
TAXATION OF NON-PROFIT ORGANIZATIONS IN THE KYRGYZ REPUBLIC

Мусакулов Н.К. – окутуучу, ЖАМУ,
mnk2705@mail.ru

Карбекова А.Б. – э.и.к., доцент, ЖАМУ,
aziza-karbekova@rambler.ru

Аннотация: Макалада коммерциялык эмес уюмдардын (КЭУ) салык салынуусу, Кыргыз Республикасында коммерциялык эмес уюмдар кандай салыктардын түрлөрүн төлөшөт, кайсы салыктардан бошотулган жана кандай салыктык жеңилдиктер каралгандыгы жөнүндө жазылды. Тактап айтканда ишкердик менен алектенеби же жокпу, юридикалык жак болгондуктан, салык мамилелери коммерциялык эмес уюмдарга (КЭУ) да тиешелүү. Коммерциялык эмес уюмдар юридикалык жак катары мамлекеттик каттоодон өткөн күндөн тартып, киреше салыгын төлөөчү макамына ээ болушат.

Аннотация: В статье рассматривается роль налогообложения некоммерческих организаций (НКО) в Кыргызской Республике. Какие виды налогов платят некоммерческие организации (НКО), от каких видов налогов они освобождены и какие налоговые льготы им предоставлены. Вне зависимости от того, осуществляет ли предпринимательскую деятельность или нет, НКО является участником налоговых правоотношений, являясь юридическим лицом. Некоммерческие организации приобретают статус налогоплательщиков по налогу на прибыль организаций с момента государственной регистрации в качестве юридического лица.

Annotation: Article non-profit organizations (NPOs) of taxable and non-profit organizations in the Kyrgyz Republic, which pay taxes and are exempt from taxes and provides tax benefits recorded. In particular business, whether or not a legal entity, noted the relationship between the taxes also applies to non-profit organizations (NPOs). Non-profit organizations from the date of state registration as a legal entity have the status of an income tax payer.

Ачык сөздөр: коммерциялык эмес уюмдар, салыктар, салыктык жеңилдиктер, салык төлөөчү, салык салуу объекттери, салык базасы, салык мезгили, салык чени, салык эсептөө тартиби.

Ключевые слова: некоммерческие организации, налоги, налоговые льготы, налогоплательщики, объекты налогообложения, налоговая база, налоговый период, налоговая ставка, порядок исчисления налога.

Key words: non-profit organizations, taxes, tax incentives, taxpayers, objects of taxation, tax base, tax period, tax rate, procedure for calculating tax.

“Салыктар - бул биздин маданияттуу коомдо жашоого мүмкүнчүлүк алуучун төлөнгөн баа болуп саналат”.

О.У.Холмс, америкалык жазуучу
(1809 – 1894)

Коммерциялык эмес уюмдардын (КЭУ) негизги иш максаты уставындагы көрсөтүлгөн иш-милдеттерин аткаруу. Мамлекет коммерциялык эмес уюмдардын (КЭУ) мындай иш-милдеттерин салык төлөмдөрүн төлөөдө жана иш буйрутмаларды алууда

артыкчылыктарды берүү менен колдоого алып, түрткү берип турат. Мындай колдоого жана түрткүгө жооп катары коммерциялык эмес уюмдар (КЭУ) негизги иш-чараларын коомдук программаларды ишке ашырууга багыттоого милдеттенме алышат. Коммерциялык эмес уюмдар (КЭУ) үчүн пайда бирден-бир максат эмес. Ал белгилүү бир миссияны ишке ашырууда, мисалы, маданий мурасты сактап калууда, билим алууга баарына текши эшик ачууда, саламаттыкты сактоодо колдонулуучу курал болуп саналат.

Коммерциялык эмес уюмдар юридикалык жак катары мамлекеттик каттоодон өткөн күндөн тартып, киреше салыгын төлөөчү макамына ээ болушат.

КЭУлардын максаттуу багытта колдонулбаган каражаттары иш – аракеттик эмес киреше болуп саналып, аларга кадимки тартипте 17,25 % пайда салыгы салынат.

Кыргыз Республикасынын салык мыйзамдарына ылайык, салык системасында коммерциялык эмес уюмдар (КЭУ) төмөнкүдөй позицияда турушат:

1. Салык төлөөчү;
2. Салык агенттери.

Ишкердик менен алектенеби же жокпу, юридикалык жак болгондуктан, салык мамилелери коммерциялык эмес уюмдарга (КЭУ) да тиешелүү.

Коммерциялык эмес уюмдар төмөнкүдөй факторлорго ылайык салыктын ар кандай түрлөрүн төлөшөт:

1. Чарбалык иш-аракет;
2. Ишкердик менен алектенүү;
3. Коммерциялык эмес уюмдардын менчигиндеги мүлктүн көлөмү, баасы, мааниси, курамы жана өзгөчөлүктөрү;
4. Уюмда иштегендер;
5. Уюмдун эл аралык деңгээлдеги иш-аракеттери.

Салык мыйзамдарына ылайык жана салыктын көлөмүн туура жана так эсептөө үчүн коммерциялык эмес уюмдар (КЭУ) чарбалык иштери боюнча бухгалтердик жана салык эсептерин эки бөлөк түзүүлөрү керек. Салык жана төлөмдөрдүн төлөөчүлөрү болуп Кыргыз Республикасынын Салык кодексине ылайык салык төлөөгө милдеттүү уюмдар жана жеке адамдар саналат.

Салык агенттеринин катарына салыктарды эсептөөчү, жыйноочу жана жыйналган салыктарды салык фондуна (бюджеттен тышкаркы фонд) которуучу адамдар кирет. Кыргыз Республикасында салыктын республикалык жана жергиликтүү деген түрлөрү бар.

Кыргыз Республикасынын бүткүл аймагында төлөнүүгө тийиш болгон алымдар жана салыктар республикалык деп таанылат.

Кыргыз Республикасынын Салык кодекси менен жергиликтүү өзүн өзү башкаруу органдарынын салык тууралуу ченемдик - укуктук актыларына ылайык тиешелүү айылдык аймактарда төлөнүүгө тийиштүү салыктар жергиликтүү салыктар деп таанылат.

Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 153-беренесинин 11-бөлүгүнө ылайык, салык салуу максаттары үчүн төмөнкүдөй талаптарга жооп берүүчү уюм “коммерциялык эмес уюм” деп аныкталат:

1. Мындай уюм КРнын коммерциялык эмес уюмдар тууралуу жана башка мыйзамдарында бекитилген уюштуруу- укуктук формасында катталган;
2. Мындай уюм ишинин негизги максаты катары пайда табууну көздөбөйт жана алынган пайданы мүчөлөрүнө, уюштуруучуларына жана кызматкерлерине бөлүштүрүп бербейт.

Салык салуу жаатында коммерциялык эмес уюмдардын (КЭУ) катарына уюштуруу – укуктук формасы боюнча “коомдук бирикме”, “ фонд”, “диний уюм”, “союз же ассоциацияга бириккен юридикалык жактар же Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган микрокредиттик агенттиги сыяктуу уюмдар кирет.

Эгерде коммерциялык эмес уюм өз ишинде пайда түшүрсө, башка бардык субъекттер сыяктуу эле салык төлөөгө милдеттүү. Эгерде салык салынуучу кызматтарынын же келишимдеринин көлөмү 12 айдын ичинде кошумчаланган нарк салыгынын (КНС) бекитилген босого чегинен ашып кетсе (азыр 4 млн сом), коммерциялык эмес уюм дагы КНСти төлөөгө милдеттүү.

Комерциялык эмес уюмдардын (КЭУ) кызматкерлери тапкан кирешелеринен киреше салыгын төлөшөт. Мындан тышкары, КЭУлар сатык салыгын, жер салыгын жана мүлк салыгын төлөшөт. Атайын салык режимдери салык салуу объектилерин аныктоонун өзгөчө тартибин, ошондой эле кээбир салыктарды жана жыйымдарды төлөө милдетинен бошотулат.

Атайын салык режимдерине төмөнкүлөр кирет:

1. Айыл чарба өндүрүшү үчүн салык салуу системасы (бирдиктүү айыл чарба салыктарга);
2. Жөнөкөйлөтүлгөн салык системасы;
3. Белгилүү бир иш-аракеттин түрлөрүнө тийиштүү кирешеге карата бирдиктүү салык системасы;
4. Өндүрүлгөн продукцияны бөлүштүрүү боюнча келишимдерди аткарууда салынган салык системасы.

Салык бекитилди деп төмөнкүлөр сыяктуу салык төлөөчүлөр жана салык салуу элементтери аныкталгандан кийин гана айтууга болот:

1. Салык салуу объекттери;
2. Салык базасы;
3. Салык мезгили;
4. Салык чени;
5. Салык эсептөө тартиби;
6. Салыкты төлөөнүн тартиби жана мөөнөтү.

Коммерциялык эмес уюмдарга салынуучу салыктар негизинен төмөндөгүлөргө жараша болот:

- Балансында мүлк барбы жана ага алар ээлик кылабы же жокпу;
- Ишкердик менен алектениши (акыга көрсөтүлгөн кызмат);
- КРнын Салык кодексинин 25- бөлүгүнө ылайык, уюмдун тапкан бардык кирешелерди эки түргө бөлүнөт;
- Товар (иштер, кызматтар) сатуудан жана мүлктүк укуктардан түшкөн киреше;
- Сатыкка тиешесиз кирешелер.

Салык төлөөчүлөр катары КЭУлар төмөндөгүдөй милдеттерди мойнуна алат:

1. Мыйзамга ылайык бекитилген салыктарды төлөшөт;
2. Салык органдарында каттоого турушат;
3. Өз кирешелери менен чыгымдарын жана салык объектилерин эсепке алуу;
4. Бекитилген тартипте жана катталган жери боюнча салык органдарына милдеттүү салыктары боюнча салык декларациясын жана бухгалтердик отчетун тапшырышат;
5. Салык органдарына жана алардын кызмат адамдарына салыктарды эсептөө жана төлөө үчүн зарыл болгон документтерди тапшырышат;
6. Салык кызматынын Салыктар жана жыйымдар боюнча мыйзамдарды бузууларды жоюу тууралуу талаптарын аткарышып, жана салык кызмат адамдарына өз милдеттерин аткарууга тоскоолдук түзүшпөйт;
7. Салык органдарына зарыл болгон маалыматтарды жана документтерди беришет;

8. Салыктарды эсептөө жана төлөө үчүн зарыл болгон бухгалтердик отчеттордогу жана башка документтердеги маалыматтардын, ошондой эле кирешелер, төлөнүлгөн салыктарды ырастоочу документтердин 4 жылга чейин сакталышын камсыздашат;
9. Салыктар жана жыйымдар боюнча мыйзамдарда каралган башка ыйгарым милдеттерди аткарышат.

КЭУлардын негизги салыктары болуп төмөнкүлөр эсептелет:

- Уюмдун пайдасына салынган салык;
- Кошумча нарк салыгы (эгерде киреше менен чыгаша белгилүү бир деңгээлден ашып кетсе);
- Уюмдун мүлкүнө салынган салык;
- Транспорт каражаттарына салынган салык;
- Жер салыгы.

КЭУларга салык салууда алардын иш өзгөчөлүгүнө байланыштуу өзгөчөлүктөр жана артыкчылыктар каралат. Ушуну менен бирге салык мыйзамдары КЭУлардын, өзгөчө кайрымдуулук уюмдарынын өнүгүүсүн белгилүү жолдор аркылуу өбөлгөлөп турат. Аларга салыктын төмөндөгү үч түрүнөн бошотуу аркылуу олуттуу салык артыкчылыктары каралган:

- Киреше салыгы;
- Кошумча нарк салыгы, эгер кызматтар кайрымдуулук максатта жасалган болсо;
- Сатык салыгы.

Ишмердик менен алектенген КЭУлар өз иш-аракетин жүргүзүп турууга багытталган тике чыгымдардан сырткары, ишмердик жана уставдык иш-аракеттеринен байланыштуу жалпы чыгымдарды тартышат.

КЭУлар максаттуу каржылоодон жана ишмердиктен түшкөн киреше менен чыккан чыгашалардын эсебин өз-өзүнчө жүргүзүүгө милдеттүү. Мындай эсептерди жүргүзбөгөн уюмдар үчүн максаттуу каражаттар түшкөн күндөн баштап, салык салынчу каражаттар болуп саналат. Өз-өзүнчө эсеп жүргүзүүнүн тартиби уюмдун эсеп-кысап саясатын жөнгө салуучу документте белгиленген.

Коммерциялык эмес уюмдардын ишмердигине байланышкан чыгымдарды уюштуруу жана башкаруу документтери менен жетекчинин буйруктары тастыктап турат. Жетекчинин буйруктары уюм эки багытта – ишмердик жана уставдык иш-аракет – иш жүргүзөрүн да далилдеп турат. Уюмдун кызматкерлеринин иш чөйрөлөрү менен милдеттери тийиштүү кызматтык нускамалар аркылуу жөнгө салынат. Уюмдун ар бир мүлкү сатып алуу учурунда эле белгилүү бир иштерди аткарууга багытталат жана ушул белгиленген максатта гана колдогулат.

Кошумча наркка салык (КНС)

Адатта КЭУлар бул салыктын түрүн төлөшпөйт, себеби алардын салык салынуучу каражаттарынын көлөмү каттоо чегине жетпейт. Бүгүнкү күндө каттоо чек үзгүлтүктүз 12 ай убакыт үчүн 4 млн сомду тузот.

КРнын Салык кодексинин 252-беренесине ылайык, КЭУлардын айрым каражаттары менен кызматтары КНСтан бошотуларын билүү зарыл. Мисалы, эгерде коммерциялык уюмдун каражаттары, кызматтары аларды алууга жумшалган чыгымдардан ашпаса, анда алар КНСтан бошотулат. Ал үчүн мындай каражаттар, кызматтар төмөнкү максаттарга багытталышы керек:

1. Балдарды жана аз камсыз болгон улгайган жарандарды социалдык колдоо же коргоо үчүн;
2. Билим берүү, саламаттык сактоо, илим, маданият жана спорт чөйрөсүнө;

3. Гранттар, мүчөлүк жана кирүү төлөмдөрү.

Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 251-беренесине ылайык, кайрымдуулук максатта кызмат көрсөткөн кайрымдуулук уюмдары КНСтен бошотулат. Эгерде КЭУлар акысыз каражаттар, кызматтар алышса, КНСтин төлөө жоопкерчилиги ошол акысыз каражат, кызмат көргөзгөндөргө жүктөлөрүн белгилей кетүү керек. Кыргыз Республикасынын Салык кодексине ылайык, кайрымдуулук иштери боюнча КНСтен бошонгон укугун тастыктоо жана далилдөө үчүн кайрымдуулук уюму тийиштүү документтерди салык кызматтарына тапшырат.

КЭУлар кошумча наркка салынган салыктан бошотулбайт.

Акциз салыгы

КЭУлардагы акцизделген товарлардын баары эле КНСтен бошотула бербейт. Бирок мындай товарлар адатта КЭУларда деле өндүрүлбөйт. Кандай гана жакшы ниеттерди көздөбөсүн, акцизделген товарлар менен алектенген кайрымдуулук уюмдары дароо эле өздөрүнүн кайрымдуулук макамынан айрылышат.

Салык мыйзамы боюнча, акциздик товарлардын тизмеси чектелүү жана ал спирт ичимдиктерин, тамеки, күйүүчү-майлоочу материалдарын жана ашкере байлык буюмдарын камтыйт. Салык товарлардын көлөмүнө же наркына салынат.

Жер салыгы

Жер салыгы жерге ээлигин же пайдалануу укугун көргөзгөн документтери бар адамдардан алынат. Жер салыгы айыл чарба жерлерине, калктуу конуштардын жерлерине, өнөр жай, транспорт, байланыш, коргоо, айлана-чөйрөнү коргоо, саламаттыкты сактоо, эс алуу, токой жана башка максаттагы жерлерге салынат.

Жер салыгынын өлчөмүн Кыргыз Республикасынын Салык кодекси жер тилкесинин жайгашкан жерине жана классификациясына жараша аныктап бекитет. Айрым КЭУлар жер салыгын төлөөдөн бошотулат. Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 343-беренесинин 1-бөлүгүнүн 5 жана 9-пункттарына ылайык, жер салыгы төмөнкүлөргө салынбайт:

- Майыптардын, согуштун катышуучуларынын жана аларга теңештирилген адамдардын коомдорун жерлери., азиялар жана дүлөйлөр коомунун жерлери;
- КРнын мыйзамдарына ылайык бекитилген тартипте катталган диний уюмдарынын жерлери.

Мүлк салыгы

Мүлккө болгон салык мамлекеттик, коммуналдык же жеке менчикте болгон кыймылдуу жана кыймылсыз мүлккө салынат. Жер салыгынан айырмаланып, мүлк салыгы жерге салынбай, ошол жерде курулуп жаткан имараттарга салынат. Мүлккө болгон салыкты менчиктин ээси төлөйт. Менчик ээси аныктоого мүмкүн болбогон учурда (мисалы, мүлккө болгон укуктун каттоосу жок болсо) мүлккө салык ошол мүлктү пайдаланып жаткан жеке адамга же уюмга салынат. Жеке пайдаланууга берилген мамлекеттик мүлк үчүн салынган салыкты колдоонуучу жак төлөйт. Мүлккө болгон салык Кыргызстанда биринчи жолу 2009-жылдын 1-январында кабыл алынган жана салык кодекси менен кошо киргизилген.

Сатуудан алынуучу салык

Сатуудан алынуучу салык товар же кызматтын наркына кошулган кыйыр салык. Бул салык товар же кызматты сатып алып жаткан жакка салынат, бирок бюджетке саткан жак товардын же кызматтын толук наркына жараша төлөйт.

Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 315-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык, КЭУнун товарлары, иштери менен кызматтарынын баасы аларды сатууга жана аткарууга кеткен чыгымдан ашпаса, алар сатуу салыгын төлөөдөн бошотулат:

- Балдарды жана аз камсыз болгон улгайган жарандардын жыргалчылыгын камсыз кылуу жана коргоо үчүн;
- Билим берүү, саламаттык сактоо, илим, маданият жана спорт чөйрөсүндө.

Ушул эле беренинин 1-бөлүгүнүн 4-параграфына ылайык, кайрымдуулук уюмдарынын иши, ишмердүүлүгү толугу менен сатуу боюнча салыктан бошотулат.

“Салыктар - салыкты төлөгөндөр үчүн кулчулуктун эмес, эркиндиктин белгиси!”

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Кыргыз Республикасындагы коммерциялык эмес уюмдарды изилдөөгө киришүү. Окуу китеби. – Бишкек.: 2017.[197 – 203 беттер].
2. Идрисов Н. Налогобложение некоммерческих организаций в Кыргызской Республике: рекомендации к проекту нового Налогового кодекса. Бишкек, 2008., [77 – 89 беттер].
3. Налоговый кодекс Кыргызской Республики. - Бишкек., 2010.